

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ВИВЧЕННЯ СОЦІОЛОГІЇ)

Намагання України приєднатися до Болонського процесу тісно пов'язане з модернізацією вищої освіти нашої країни. Переформатування системи національної освіти потребує активних пошуків нових педагогічних технологій підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на розвиток самостійності та пізнавальної активності. Тому актуальною є проблема організації самостійної роботи студентів в умовах особистісно-орієнтованого навчання.

Особистісний підхід у педагогіці визначається як орієнтація на особистість як ціль, суб'єкт, результат і головний критерій ефективності. Він вимагає визнання унікальності особистості, її інтелектуальної і моральної свободи, права на повагу. Особистісний підхід передбачає опору в освіті на природний процес саморозвитку задатків і творчого потенціалу особистості, створення для цього умов [1].

Дослідженню впровадження особистісно-орієнтованого навчання у вищій школі присвятили свої праці В. Луценко, М. Сичова, Л. Орел, М. Чобітько, О. Якубовська та інші.

Метою статті є аналіз окремих форм самостійної роботи у контексті особистісного навчання на прикладі викладання соціології.

Безперечно, вихідним моментом під час організації самостійної роботи студента за умов особистісно-орієнтованого навчання є визнання його суб'єктом освітнього процесу, співкерівником навчальної діяльності. Діяльність викладача у ВНЗ має спрямовуватися на стимулювання і підтримку процесу самореалізації студентом себе як особистості.

Погоджуємося з думкою вищезгаданих дослідників про те, що особистісно-зорієнтоване навчання має змінити цілі освіти загалом, а основним завданням викладача має стати не механічна ретрансляція знань, а формування особистості, здатної самостійно здобувати знання.

О. Якубовська, розглядаючи самостійну роботу в контексті особистісно-орієнтованого навчання, визначила дидактичні вимоги, яким має відповідати особистісно-орієнтована самостійна робота:

- Навчальний матеріал має передбачати виявлення суб'єктивного досвіду студента, включаючи досвід його попереднього навчання;
- Самостійна робота після засвоєння знань має бути направлена не тільки на збільшення їх обсягу, узагальнення предметного змісту, але й на постійне переосмислення набутого суб'єктивного досвіду студентів та постійне порівняння з науковим змістом здобутих знань;
- Необхідно активно стимулювати студентів до самостійної освітньої діяльності, зміст і форми якої мають забезпечувати їм можливість для самоосвіти, саморозвитку, самовираження в процесі оволодіння знаннями;
- Необхідно конструювати навчальний матеріал, що відкриє студентові можливість вибирати зміст, вид та форми самостійної роботи;
- Забезпечення контролю та оцінки не тільки результату, а й процесу самоосвіти студента;
- Самостійна робота має забезпечувати рефлексію, оцінку учіння як суб'єктної діяльності студента [7].

Дотримання зазначених вимог, на нашу думку, підвищить ефективність самостійної роботи студентів. Дозволить урахувати їхні індивідуальні особливості.

За умов особистісно-орієнтованого навчання змінюються функції викладача – в організації самостійної роботи студентів він має забезпечити: якісні методичні розробки зі

свого предмету; підготовку і перевірку диференційованих завдань, індивідуальне консультування, розробку індивідуальних стратегій навчання кожного студента тощо [2].

Зокрема, створення навчально-методичних розробок забезпечує розвиток пізнавальної активності студентів, сприяє підвищенню самостійності і створює умови для оптимізації навчального процесу. До таких розробок належать навчальні посібники з друкованою основою, завдяки особливостям структурування вони дають змогу розробляти завдання різного рівня складності, підвищувати індивідуалізацію навчання. У своїй практичній діяльності під час викладання «Соціології» ми використовували зошит з друкованою основою, як одну з форм самостійної роботи студентів.

Під час створення робочого зошита були враховані методичні підходи особистісно-орієнтованого навчання до здійснення контролю навчальних досягнень студентів. А саме, він містить різнорівневі завдання і запитання для самостійної роботи та підготовки до практичних занять; творчі завдання, що є різновидом проектної діяльності; завдання для поточного контролю. Завдання розташовані за темами програми і виокремлені в межах кожної у два розділи – завдання для самостійної роботи та завдання і тести для поточного контролю.

Робочий зошит був складається з таких компонентів:

1. Орієнтаційно-мотиваційний компонент;
2. Операційно-виконавчий компонент;
3. Рефлексійно-оціночний компонент.

Орієнтаційно-мотиваційний компонент представлений робочою програмою та тематичним планом дисципліни «Соціологія»; описом знань та умінь, що формуються в межах теми, основних теоретичних питань до практичного заняття, джерелами інформації, критеріями оцінювання, питаннями до заліку.

Операційно-виконавчий компонент був представлений контрольними питаннями, темами рефератів і презентацій, алгоритмічними приписами до написання рефератів і створення наукових презентацій, зразком залікового білету, а також системою різнорівневих вправ.

Наведемо класифікацію вправ за змістом та приклади, що запропоновані в робочому зошиті:

– глосарій (Користуючись словниками-довідниками (Є. Біленький [15], В. Городяненко [66], В. Піча [16]) та навчальними посібниками (В. Городяненко [3], Г. Дворецька [4], Є. Сірий [11], М. Примуш [10], Н. Черниш [17] та ін.) розкрийте зміст понять та назвіть поняття за наведеними визначеннями);

– складання схем (Ознайомившись з матеріалами лекції та посібників запропонуйте структурно-логічну схему «Види соціологічних досліджень»);

– заповнення таблиць та схем (Заповніть таблицю «Види економічної поведінки»; заповніть таблицю, охарактеризувавши концепції співіснування етнічних груп);

– заповнення таблиць за прикладом (З'єднайте стрілками перераховані науки з відповідним визначенням; доповніть таблицю «Види соціального контролю»; заповніть таблицю, вказавши у відповідній колонці номер прикладу соціальних санкцій);

– аналіз соціологічної інформації (Ознайомившись із результатами дослідження «САМООЦІНКА СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ» (лютий, 2012) [7], дайте відповідь на питання: Чи з'явився оптимізм у населення стосовно поглядів на власне здоров'я? Проаналізуйте зміни, що відбулися в самооцінці здоров'я в різних соціальних групах: за віком, за статтю, за рівнем освіти, за фінансовим становищем);

– Доповніть речення (Головними проблемами соціології економіки є: 1. Розробка економіко-соціологічної моделі певного стану суспільства; 2.....; 3.....)

– Доповніть структурно-логічну схему, таблицю (Доповніть структурно-логічну схему «Основні мотиви розлучень»; доповніть таблицю «Шлюбні девіації») [4].

Рефлексійно-оціночний компонент представлений тестовими завданнями різного рівня складності для контролю знань студентів. Вони добре себе зарекомендували як

індивідуальна форма самостійної роботи, тому що дозволяли швидко і якісно перевірити рівень знань кожного студента. Тести сприяли максимальному врахуванню індивідуальних особливостей студентів (швидкість сприйняття матеріалу, темп виконання, використання додаткової літератури, а головне – можливості самостійно обрати ступінь важкості тесту). Оскільки тести розміщені в робочому зошиті, то вони виконують декілька функцій: по-перше, навчаючи (студент мав змогу довчитися в зручному темпі матеріал, детально розібратися у новому матеріалі), по-друге, корегуючи (готуючись у зручних умовах студенти, як правило, показують кращий результат засвоєння знань, що підвищувало індивідуальний рейтинг студента в умовах кредитно-модульної системи), по-третє, виховну (в процесі їх виконання здійснюється саморозвиток, самоуправління навчальним процесом, що сприяє формуванню їхньої самостійності).

Тести в робочому зошиті розміщені в порядку зростання їх складності. До кожної з десяти тем запропоновані завдання чотирьох рівнів. Початковий рівень – тестові завдання, що передбачають вибір однієї правильної відповіді. Середній рівень має два завдання: одне на встановлення відповідності (наприклад, *Встановіть хронологічну послідовність появи засобів масової інформації. а/Журнал. б/Книга. с/Телеграф. d/Інтернет. е/Радіо. f/Телебачення. g/Газета. h/Кіно.*), або на перевірку вміння формулювати визначення (наприклад, *Соціальна комунікація – це ...*), друге – передбачало вибір правильної відповіді з наведеного переліку варіантів (наприклад, *Вкажіть номери, якими позначено ознаки трансформації соціального інституту сім'ї в сучасних умовах: 1)зростання кількості традиційних сімей співпадає зі зростанням загальної кількості домашніх господарств; 2)різке зниження показників шлюбності населення; 3)зменшення частки незареєстрованих шлюбів; 4)збільшення кількості дітей, що народилися поза шлюбом; 5)зменшення кількості неповних сімей; 6)радикальні зміни місця та ролі жінок у соціально-економічному житті; 7)домінування традиційної свідомості населення, яке не сприймає появу нових форм і цінностей сімейного та шлюбного життя*). Достатній рівень включає завдання на заповнення таблиці (наприклад, «*Види націоналізму*») та одне теоретичне запитання (наприклад, *Охарактеризуйте процес глобалізації як найважливішу суспільну зміну, що відбувається*). Високий рівень містить завдання творчого характеру (наприклад, *прокоментуйте цитату: «Інтенсивність та всезагальність вертикальної соціальної мобільності коливаються в межах соціальної стратифікації одного і того самого суспільства в різні періоди історії, зокрема, під час соціальних потрясінь»*. (Сорокин П. *Человек. Цивилизация. Общество. / Общ. ред., сост. и пред. А. Согомонов. – М.: Политиздат, 1992. – С.379.*) *Чому на Вашу думку змінюється інтенсивність соціальної мобільності саме в ці періоди? Наведіть приклади*)[4].

Методикою передбачається, по-перше, що студенти самостійно заповнюють схеми та таблиці у процесі підготовки до практичного заняття, по-друге, що більшість завдань можуть виконати всі студенти, використовуючи при необхідності матеріал рекомендованих підручників. Але для мотивації навчання сильних студентів до кожної теми були включені завдання, які вимагали більш глибокого осмислення матеріалу, та завдання проблемного характеру. Так завдання з теми «Соціологія масових комунікацій» високого рівня складності, (наприклад: *Прокоментуйте цитату і дайте відповідь на питання: «Праця означає для людини щось більше, ніж просто нудні обов'язки, інакше люди, втративши її, не почувалися б такими покинутими та розгубленими... В сучасному суспільстві мати роботу означає зберегти самоповагу. Навіть там, де умови праці доволі неприємні, а поставлені завдання нудні, робота виявляється конструктивним елементом психологічного стану та щоденної діяльності людини»*)[2, с. 364]. Наведіть аргументи на користь того, що втрата роботи може зашкодити впевненості людини у своїй соціальній значущості [3]) вимагає додаткового часу для виконання, а враховуючи те, що не всі студенти його виконуються, пропонувалось опрацювати самостійно заздалегідь.

На нашу думку, використання зошита з друкованою основою, як форми самостійної роботи студента при особистісно-орієнтованій технології навчання має допомогти у

розв'язанні проблеми формування позитивного ставлення студента до не тільки до самостійної роботи, але й до самоосвіти загалом. Адже, на жаль, частина студентів здобувають освіту не заради пізнання нового, а з прагматичних міркувань, здати залік або іспит, у них відсутня пізнавальна активність та справжній інтерес до навчання, вони не усвідомлюють потребу в самоосвіті. Тому реалізація нового підходу у навчанні має стимулювати студентів до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку та самоактуалізації знань.

Отже, підбиваючи підсумки роботи з робочим зошитом, як форми самостійної роботи студента в межах особистісно-орієнтованої технології навчання, можна відзначити наступні позитивні аспекти:

- Дає змогу студентам організувати власну пізнавальну діяльність, орієнтуватись в умовах оцінювання знань;
- Урізноманітнює види організації пізнавальної діяльності студентів (робота з соціологічною інформацією, статистичними даними, підручниками, словниками, довідниками, фаховими виданнями);
- Містить структуровані елементи навчального матеріалу, що полегшують сприймання інформації та її запам'ятовування;
- Полегшує педагогічну діяльність викладача.
- До недоліків роботи з робочим зошитом можна віднести наступні аспекти:
- Утруднення у відстеженні самостійності виконання завдань;
- Великий обсяг зошита, який викладач має перевіряти;
- Небезпека зниження активної творчої роботи студента під час виконання завдань.

Таким чином, ми можемо визначити доцільність використання в навчальному процесі робочого зошита з «Соціології» як форми самостійної роботи студентів.

Література:

1. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: навчальний посібник /Н.Є. Мойсеюк – В.: ВДПУ, 2001. – 608 с.
2. Орел Л.О. Самостійна робота студентів у контексті особистісно-орієнтованого навчання/ Л.О. Орел// Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка . – 2009. – № 42. – С. 180-183.
3. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун – К. АПН, 2007. – 144 с.
4. Слободиська О.А. Соціологія: робочий зошит / О.А. Слободиська - Вінниця: Рогальська І.О., 2012. – 108 с.
5. Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі: монографія / Н.Є. Завацька, О. О. Левченко, Н. В. Провоторова, О. О. Гамага, та інші. –МОНМС України, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2012. – 310 с.
6. Шахрай В.М. Проблеми соціальної компетентності молоді: монографія / В.М. Шахрай. – Біла Церква, 2009. – 115 с.
7. Якубовська О.М. Самостійна робота у контексті особистісно-орієнтованого навчання/ О.М. Якубовська// Організація самостійної роботи слухачів в умовах інформаційного суспільства: матеріали науково-методичної конференції – Одеса: ОРІДУ УАДУ, 2002.- С.211-215.

Переформатування системи національної освіти потребує активних пошуків нових педагогічних технологій підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на розвиток самостійності та пізнавальної активності. У статті аналізується використання окремих форм самостійної роботи студентів у контексті особистісного навчання на прикладі викладання соціології.

Ключові слова: самостійна робота студента, особистісно-орієнтоване навчання, педагогічні технології, завдання до самостійної роботи з соціології.

Перефармирование системы национального образования требует активных поисков новых педагогических технологий подготовки будущих специалистов, которые будут ориентированы на развитие самостоятельности и познавательной активности. В статье анализируется использование отдельных форм самостоятельной работы студентов в контексте личностного обучения на примере преподавания социологии.

Ключевые слова: самостоятельная работа студента, личностно-ориентированное обучение, педагогические технологии, задания для самостоятельной работы по социологии.

Reformatting of the national system of education calls for intensive search of new educational technologies of training future experts, which place focus on the development of unsupervised and cognitive activities. Application of certain forms of students' unsupervised work in the context of personality-centered education in terms of teaching sociology is considered in the article.

Keywords: *students' unsupervised work, personality-centered education, educational technologies, tasks for unsupervised work in sociology.*